

KLEOPATRA: MISR MALIKASI VA RIM BILAN SIYOSIY KURASHLARI**Ahmadjonova Inobat Baxodir qizi***O'zbekiston Milliy Universiteti Tarix va mamlakatlar yo'nalishi bo'yicha 2-kurs talabasi***Ahmadjonova Inobat Bakhodir qizi***2nd-year Student, History and International Studies, National University of Uzbekistan*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Misr malikasi Kleopatra VII hamda Rim hukmdorlari Mark Antoniy va Oktavian o'rtasidagi siyosiy kurash tahlil qilinadi. Tadqiqotda ularning o'zaro ittifoqlari, ziddiyatlari va hokimiyat uchun olib borgan kurashlari yoritiladi. Shuningdek, Aktiyum jangi va uning natijalari orqali qadimgi dunyo tarixidagi muhim burilish nuqtalari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Kleopatra VII, Mark Antoniy, Oktavian, Qadimgi Rim, Qadimgi Misr, siyosiy kurash, ittifoqlar, Rim Respublikasi, Aktiyum jangi, Rim imperiyasi

Abstract: This article analyzes the political struggle between Queen Cleopatra VII of Egypt and Roman leaders Mark Antony and Octavian. It examines their alliances, conflicts, and competition for power. The study also highlights the Battle of Actium and its consequences as a turning point in ancient world history.

Keywords: Cleopatra VII, Mark Antony, Octavian, Ancient Rome, Ancient Egypt, political struggle, alliances, Roman Republic, Battle of Actium, Roman Empire

Аннотация: В данной статье анализируется политическая борьба между египетской царицей Клеопатрой VII и римскими правителями Марком Антонием и Октавианом. Рассматриваются их союзы, противоречия и борьба за власть. Особое внимание уделяется битве при Акциум и её последствиям как важному поворотному моменту в истории древнего мира.

Ключевые слова: Клеопатра VII, Марк Антоний, Октавиан, Древний Рим, Древний Египет, политическая борьба, союзы, Римская республика, битва при Акциум, Римская империя

Kleopatra (miloddan avvalgi 70/69-yilda tug'ilgan — miloddan avvalgi 30-avgust, Aleksandriya) Ptolemeylar sulolasiga mansub Misr malikasi bo'lib, tarix va dramada Yuliy Tsezar hamda keyinchalik Mark Antoniyning sevgilisi sifatida mashhur. U otasi Ptolemey XII vafotidan so'ng, miloddan avvalgi 51-yilda malikaga aylandi va ketma-ket ikki ukasi Ptolemey XIII (51–47) va Ptolemey XIV (47–44) hamda o'g'li Ptolemey XV Tsezar (44–30) bilan hukmronlik qildi. Oktavian (kelajakdagi imperator Avgust) boshchiligidagi Rim armiyalari ularning birlashgan

kuchlarini mag'lub etgach, Antoniy va Kleopatra o'z joniga qasd qildi va Misr Rim hukmronligi ostiga o'tdi. Kleopatra Rim siyosatiga muhim davrda faol ta'sir ko'rsatgan.

Birinchi Ptolemeylar mehribonlik bilan hukmronlik qilgan edi, ammo ularning avlodlari, jumladan Kleopatraning otasi ham zaif, hatto nodon hukmdorlar bo'lib chiqdi. Natijada, Kleopatraning ilk yillari notinch o'tdi. U oilasi urush holatida ekanini bilardi — boshqarayotgan xalqi bilan ham, o'z ichida ham. Xalq Kleopatraning otasi Ptolemey XII ning shafqatsizligidan azob chekdi va uning Rim bilan ittifoqidan norozi edi.

Kleopatra atigi to'rt yoshda bo'lganida, Iskandariya aholisi qo'zg'olon ko'tarib, Ptolemeyni Misrdan quvib chiqardi. U Rimga qochdi va Kleopatraning katta opasi Berenika malika bo'ldi. Uch yil o'tgach, Ptolemey Misrga qaytib keldi. Rim generali Pompeyning yordami bilan u Berenikadan hokimiyatni tortib oldi va yana fir'avn sifatida hukmronlik qila boshladi. Uning dastlabki buyruqlaridan biri eng katta qizini qatl etish bo'ldi.

Kleopatraning endi tirik qolgan ikki singlisi va ikki nafar kichik ukasi bor edi. Ptolemeyning barcha farzandlari oxir-oqibat hukmdor bo'lishni xohlashardi, shu sababli ular bir-biriga raqib edilar. Berenika — Ptolemeyning eng katta qizi — qatl etilgandan ko'p o'tmay, undan keyingi katta qiz Kleopatra Trifena sirli sharoitda vafot etdi. Ko'plab tarixchilar uni aka-ukalaridan biri zaharlagan deb hisoblaydi.

Endi Kleopatraning faqat bitta singlisi tirik qolgan edi — eng kichigi Arsinoe. U qancha vaqt yashab qolishini o'ylab xavotirlangan bo'lsa kerak. Uning ikki kichik ukasi esa odatga ko'ra ikkalasi ham Ptolemey deb atalardi. Ular keyinchalik Misr hukmdorlari bo'lishadi — Ptolemey XIII va Ptolemey XIV sifatida.

Kleopatra o'n to'rt yoshga to'lganida, u Ptolemeyning eng katta tirik qizi edi. Otasi vafot etgach, u o'zining kichik ukasi Ptolemey XIII ga turmushga chiqib, malika bo'lishi kerak edi. Bu holat yosh qizda ham hayajon, ham qo'rquv uyg'otardi. Ikki singlisining taqdirini aniq eslab, u ham dushmanlari tomonidan o'ldirilishidan qo'rqardi. Ammo Kleopatra aqlli edi. U o'zini himoya qiladi deb hisoblagan qudratli saroy amaldorlari bilan do'stlashib olgan edi. [3/29/2026 7:57 PM] Ahmadjonova Inobat: Kleopatra bir narsani yaxshi tushunardi: bu paytda u rimliklarni harbiy jihatdan yenga olmaydi. Shuning uchun u otasi boshlagan yo'lni davom ettirib, Rim hukmdorlarini rozi qilishga majbur edi. U rimlik bosqinchilar bilan hamkorlik qilib, vaziyatni yumshatishga harakat qildi, balki ular oxir-oqibat Misrni tark etar degan umidda. Otasi kabi u ham omon qolishni tanladi. Ammo undan bir ustun tomoni bor edi — Kleopatra juda aqlli edi va qo'lidagi imkoniyatlardan qanday qilib eng yaxshi foydalanishni bilardi. U hukmronligi davomida, hatto oxirigacha ham shu yo'lni davom ettirdi. Agar imkon topsa, u hech qachon taslim bo'lmasdi va kerak bo'lsa, blef ham qilardi. U o'yindagi barcha dushmanlarini yo'q qilishga intildi va Aleksandriyaliklar, rimliklar hamda ruhoniylarning muhim qismini o'z tomoniga

og'dirib, "yashirin kuchlarini" saqlab qoldi. U juda yosh bo'lishiga qaramay, hamhokim (co-regent) bo'lgan paytidayoq ajoyib strateg edi.

Albatta, u Misrni boshqarayotganini va uning oilasi tarixining notinchligini hisobga olsak, yangi hukmdor uchun hech narsa oson kechmasdi — ayniqsa ayol hukmdor uchun. Uning kichik ukasining o'z tarafdorlari bor edi, to'g'rirog'i, uni boshqarayotgan kuchlar bor edi va ular hokimiyat Kleopatraning qo'lida emas, o'z qo'llarida bo'lishini istashardi. "Ular" deganda, asosan Gney Pompey ismli shaxs nazarda tutiladi. U o'sha paytda Rimning eng katta hokimiyat egasi bo'lib, Kleopatraning otasiga podsho unvonini bergan va Kiprni egallash huquqiga ega bo'lgan edi. Juda ehtimolki, Pompey Kleopatrani otasi kabi oson boshqarib bo'lmaydigan darajada aqlli deb bilgan. U nazorat qilish qiyin va Rimning Misr ustidan hukmronligiga doimiy tahdid bo'lishi mumkin edi. Kichik ukasiga yordam kerak edi va bu yordam Rim tomonidan berildi: Pompey vaqti-vaqti bilan kelib, rasman kichik ukani katta opasidan ustun qo'yib, Misr hukmdori sifatida tan olardi.

Pompeyning qo'llab-quvvatlashi bilan Ptolemey XIII o'z opasiga qarshi urush boshladi va uni hokimiyatdan haydab chiqardi. Miloddan avvalgi 49-yilda Kleopatra eri (va ukasi) Pompey bilan birga uni o'g'irlash va ehtimol o'ldirish uchun askarlar yuborishni rejalashtirayotganini bilib qoldi. U Misrni tark etishi kerakligini tushundi va Suriyaga yo'l oldi. U yerda u hozir 16 yoshli eri/ukasidan taxtni qaytarib olish uchun qo'shin to'plashga umid qilgan edi.

Kleopatra Suriyaga qochishni tanladi, chunki Ptolemeylar sulolasi bir vaqtlar u yerda ham hukmronlik qilgan edi. Suriyaning podshosi ham Rimning dushmani edi. Kleopatra kabi u ham o'z mamlakati qudratli Rim imperiyasi tomonidan bosib olinishi mumkinligidan qo'rqardi. Kleopatra o'zi bilan birga yagona tirik qolgan singlisi Arsinoeni ham surgunga olib ketdi. Bu qisman yosh qizni ukasining g'azabidan himoya qilish uchun edi, lekin shu bilan birga uning o'zi taxtni egallab olishining ham oldini olish maqsadida qilindi. Ptolemeylar sulolasidagi bu voqealar yuz berayotgan bir paytda, shimolda qonli fuqarolar urushi davom etayotgan edi. General Yuliy Sezar general Pompey qo'shinlariga qarshi kurashib, ularni mag'lub etdi.

Pompey Misrning Pellusiy (Pelusium) shahriga yetib keldi. Unga pul, oziq-ovqat, askarlar va kemalar kerak edi, chunki Sezarga qarshi kurashni davom ettirish uchun resurslari kamayib borayotgan edi. O'sha vaqtgacha misrliklar Rimdan ancha yordam olib kelgan edilar, chunki Kleopatraning otasi bilan Pompey o'rtasida yaxshi munosabatlar o'rnatilgan edi — bu esa Sezar hali Rimda kuchayishidan oldin boshlangan edi. Endi esa, Pompey Farsal jangida Sezardan qattiq mag'lub bo'lgach, Misr yordamiga muhtoj edi. Shu paytda Sezar ham Pompeyni ta'qib qilib, o'z qo'shini uchun yordam izlab kelayotgan edi. U nisbatan kichik harbiy kuch bilan Aleksandriyaga yetib keldi. Biroq yosh Misr podshosi va uning maslahatchilariga Sezar Rimda yakuniy g'olib bo'lishi aniqdek tuyuldi. Agar podsho Pompeyni qo'llab-

quvvatlashda davom etsa va urush Misr hududida davom etsa, bu janglar Misrni vayron qilishi mumkin edi. Bundan tashqari, agar Pompey oxir-oqibat yutqazsa, Sezar Misr hukmdorlaridan qattiq g'azablanishi ham mumkin edi.

Ikki o't orasida qolgan Ptolemey XIII, Pompey o'z qo'shinlari bilan Pellusiyga kelishi bilanoq uni pistirmaga tushirib o'ldirishni buyurdi. So'ngra u Pompeyning boshini Sezarga yubordi. Biroq podsho Sezarning bundan qanchalik mamnun bo'lishini noto'g'ri hisoblagan edi. Pompey uning raqibi bo'lishi mumkin edi, lekin uning taqdirini hal qilish huquqi Sezarning o'ziga tegishli edi — buni yosh va tajribasiz Misr podshosi o'zlashtirib olmasligi kerak edi. Pompeyning shafqatsizlarcha o'ldirilganidan Sezar dahshatga tushgan bo'lsa ham, u tinchlikni saqlashni istardi. U Misrga Kleopatraning otasi unga qarzdor bo'lgan deb hisoblangan katta miqdordagi pulni undirish uchun kelgan edi. Shuning uchun u ham Ptolemeyni, ham Kleopatrani huzuriga chaqirib, tinchlik shartnomasini muhokama qilishni buyurdi.

Endi yigirma bir yoshga kirgan qirolicha o'z imkoniyatini ko'rdi va harakat qildi. U Ptolemeyning generali Axillas qo'riqlab turgan Pellusiydan yashirincha o'tib, Nil orqali sohil bo'ylab suzib Aleksandriyaga yetib bordi. So'ng saroyda Sezar bilan uchrashdi. Bu paytga kelib Kleopatra juda yetuk va zukko yosh ayolga aylangan edi. Afsonalarga ko'ra, u saroyga kirish uchun o'zini o'ralgan gilam ichiga yashirgan emish, ammo bu rivoyat ko'pchilik tomonidan inkor etilgan. Aslida u Sezar bilan uchrashish uchun bunchalik yashirin yo'llarga muhtoj emas edi. U allaqachon chegaradan turib u bilan aloqa qilib kelayotgan edi. Ehtimol, Axillasdan yashirinib Aleksandriyaga yo'l olishdan oldin u Sezarga kelayotganini xabar qilgan yoki Sezar uni chaqirgan — har holda, o'sha kecha Kleopatraning portga kelishi kutilmagan hodisa bo'lmagan.

Aytilishicha, Kleopatra Sezar bilan uchrashuv uchun eng chiroyli liboslarini kiyib, o'zini imkon qadar jozibali ko'rsatishga katta e'tibor bergan. Nima qilgan bo'lsa ham, bu juda yaxshi samara berdi va Sezar uni yana taxtga qaytarishni buyurdi.

Albatta, Ptolemey saroyga kelib Kleopatraning yana ham hukmdor sifatida tiklanganini ko'rgach, bundan umuman mamnun bo'lmadi. Aksincha, u qattiq g'azabga mindi. Sezar qirolichadan juda ta'sirlangan bo'lsa ham, u ukasining Aleksandriyaning zodagonlari orasida katta qo'llab-quvvatlovga ega ekanini ham inobatga oldi va vaziyatni juda oqilona boshqardi. U ularning otasining vasiyatini o'qib berdi, unda aka-uka (opa-uka) birgalikda hukmronlik qilishi kerakligi aytilgan edi. Ammo yosh podsho tinchimadi. U saroydan yugurib chiqib, g'azab bilan tojini yerga uloqtirdi. Buni kulimsirab kuzatgan Sezar Ptolemeyga shahardan chiqib, singlisi Arsinoe bilan qo'shilishiga ruxsat berdi. Aleksandriyaning zodagon qatlamiga ega bo'lgan yuqori tabaqadagi misrliklar orasidagi qo'llab-quvvatlashni hisobga olib, Sezar vaziyatni juda oqilona boshqardi. U aka-uka (opa-uka)ga

otasining vasiyatini o'qib berdi, unda ular birgalikda hukmronlik qilishi kerakligi aytilgan edi. Ammo yosh podsho tinchimadi. U saroydan yugurib chiqib, g'azab bilan tojini yerga uloqtirdi. Kulimsirab qaragan Sezar Ptolemeyga shahardan chiqib, singlisi Arsinoe bilan Sisiliyaga qo'shilishiga ruxsat berdi. Aleksandriya urushi tugagach, bir necha kun o'tib, taxtdan voz kechgan podshoning jasadi portda yotgan holda topildi.

Yillar davomida birinchi marta Kleopatra o'zini xavfsiz his qildi. Uning dushman eri va uning maslahatchilari o'lgan edi, va Sezar uni hamda uning yangi eri — tirik qolgan 11 yoshli ukasi Ptolemey XIVni himoya qilishga va'da bergan edi. Kleopatra Sezar bilan Nil bo'ylab suzib, o'z mavqeini namoyish qilib, xalqi bilan uchrashdi. Afsonalarga ko'ra, u Sezarning farzandi bilan homilador edi, bu bola Caesarion deb ataladi. Sezar Rimga qaytgach, qirolichani himoya qilish uchun 15,000 eng malakali askarini qoldirdi.

Misr ustidan nazoratni qo'lga olgach, Sezar Rimga qaytdi, u yerda qahramon sifatida kutib olindi. Uzoq vaqt o'tmay, Kleopatra ham uning ortidan shimolga bordi. U buni Misr va Rim o'rtasida tinchlik shartnomasi muzokara qilish maqsadida qilganini aytdi, lekin asosan Sezarning himoyasini ta'minlamoqchi edi. U o'z ukasi yoki uning maslahatchilari Misrda hokimiyatni egallashga urinmasligiga ishonch hosil qilmoqchi edi. Sezar o'z g'alabalarini nishonlash uchun Rim ko'chalarida qullarini namoyish qilib yurdi. Kleopatraning singlisi Arsinoe, Sezarga qarshi Misr qo'shinlarini boshqargan ayol, boshini ochiq va zanjirlar bilan ko'chalarda tortib yurildi. Ayolning shunday ochiq ko'rinishda ko'chada yurishi juda uyat edi — Misr ayollari odatga ko'ra uy tashqarisida uzun kiyim va ro'mol kiyishlari kerak edi. Biroq, Arsinoe omadli edi — boshqa mahbuslar singari u o'ldirilmagan edi. Sezar, agar malika jamoat oldida qatl qilinsa, rimliklar isyon ko'tarishi mumkinligini sezgan edi. Farsal jangidagi g'alaba uchun minnatdorlik ramzi sifatida Sezar Rimda yangi ibodatxona qurdi. Shuningdek, u Kleopatraning chiroyli haykali uchun mablag' ajratdi — haykalda u ona sifatida Caesarionni qo'lida ushlab turgan holda tasvirlangan edi.

G'alabalari uchun mukofot sifatida Senat Sezarga umrboqiy diktator unvonini berdi. Ammo ba'zi rimliklar Sezar juda kuchayib borayotganidan va u podsho bo'lishni xohlashidan qo'rqishdi. Taxminan oltmish nafar fitnachilar Sezarni o'ldirish zarurligiga qaror qilishdi. Brutus va Kassius boshchiligidagi fitna Miloddan avvalgi 44-yilda Senat yig'ilishi tugagan zahoti amalga oshirildi.

Sezarni o'ldirish haqidagi dahshatli yangilik Rim imperiyasida olovdek tarqaldi. Shu vaqtda Rimda bo'lgan Kleopatra zudlik bilan Misrga qaytishga shoshildi. Endi Sezar, uning himoyachisi, vafot etganidan so'ng, uning shohi yana bir bor xavf ostida edi.

Mark Antoniy Oktavianing singlisidan ajrashib, Kleopatraning nikohiga kirganida, sobiq siyosiy ittifoqchilar o'rtasida urush boshlandi. Rim va uning

hududlaridagi hokimiyatini mustahkamlash maqsadida, Oktavian Kleopatra va uning ittifoqchilariga qarshi urush e'lon qildi. Natijada, Kleopatra va Mark Antoniy Oktavian qo'shinlari tomonidan mag'lub etildi. Antoniy o'z joniga qasd qildi.

Oktavian Kleopatrani o'z g'alaba paradiga olib kelishni rejalashtirdi — bu esa Kleopatra uchun juda uyatli holat bo'lishi mumkin edi. Shuning uchun Misr malikasi o'zini zaharlab o'ldirdi. Ba'zi afsonalarda esa uning o'limi ilon chaqishi natijasida ro'y bergani aytiladi.

Aniq ma'lum bo'lgani shuki, Kleopatra taxminan 39 yoshida vafot etgan.

Uning dafn maskani aniq topilmagan, lekin ba'zi manbalarda Misrda ekani aytiladi. Turli filmlarda Kleopatra obrazini Elizabet Teylor, Viven Li, Monika Belluchi kabi aktrisalar ijro etishgan. Shu sababli ham ko'pchilik Misr malikasiga chiroyda tengi yo'q deb ta'rif beradi. Aslida esa Kleopatra, taxmin qilinganidek sohibjamol bo'lmagan. Buni uning Aljirdan topilgan haykali ham tasdiqlaydi. Kleopatra obrazi filmlar tufayli bor diqqat-e'tibori go'zallikka qaratilgan ayol sifatida talqin etilgan. Haqiqatda esa Kleopatraning qudrati uning chiroyida emas, aqli, tahliliy fikrlash qobiliyati va ayollik makrida bo'lgan. Olimlar uni tarixdagi eng qudratli va hurmatga sazovor hukmdorlardan biri deb bilishadi.

Plutarkning *Parallel Lives* asari, grek tilidan fransuz tiliga Jak Amiyo (1559) tomonidan, keyin esa fransuz tilidan ingliz tiliga Ser Tomas Nort (1579) tomonidan tarjima qilingan, Shekspirning *Antoniy va Kleopatra* (1606–07) asariga ilhom manbai bo'lgan. Shekspir Plutarkning ba'zi tanqidlarini e'tiborsiz qoldirib, Kleopatraning haqiqiy qahramon sifatida tasvirlanishiga yo'l qo'ygan. U Kleopatrani qayta talqin qilgan birinchi shaxs bo'lmagan va oxirgisi ham bo'lmagan, lekin aynan Shekspirning Kleopatrasini eng uzoq vaqt davomida omma xayolida qolgan. Shekspirdan keyin Kleopatranga bag'ishlangan san'atning boy merosi vujudga kelgan — pyesalar, she'riyat, rasm va operalar.

XX asrda Kleopatraning hikoyasi kino orqali saqlanib qolgan va yanada rivojlantirilgan. Ko'plab aktrisalar, jumladan Theda Bara (1917), Klodett Kolbert (1934) va Elizabeth Taylor (1963), Kleopatrani o'ynagan, odatda qimmatbaho va ekzotik filmlarda, ularning asosiy e'tibori malikaga bo'lgan muhabbat hayotiga qaratilgan, siyosatiga emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://historymuse.medium.com/cleopatra-as-a-child-the-real-story>
2. <https://biographics.org/cleopatra-biography-queen-of-egypt/>
3. <https://worldhistoryedu.com/queen-cleopatra-vii-history-biography-death/>
4. https://www.worldhistory.org/Cleopatra_VII/
5. <https://www.livescience.com/who-was-cleopatra>
6. <https://www.britannica.com/biography/Cleopatra-queen-of-Egypt>